

De muze zwijgt niet meer

- donderdag 16 december 2010

Annelies Verbeke roept ambitieuze Alma Mahler tot leven in toneelstuk

BRUSSEL - Waarom zou je iemands muze willen zijn als je zelf artiest kan zijn? 'Een muze mag niet dwarsliggen', zegt Annelies Verbeke, die een toneelstuk over Alma Mahler schreef.

Van onze redactrice

Hoe kwam de brave schilder Gustave Courbet, gespecialiseerd in Normandische landschappen en andere weinig gedurfde taferelen, ertoe om een schandaalschilderij als *L'origine du monde* op doek te zetten? *Cherchez la femme*: de weelderig afgebeelde vagina in beeld is die van Johanna Hifferman, zelf ook kunstenares, maar vooral bekend gebleven als *la belle Irlandaise*, zoals Courbet een portret van haar noemde. Ze was zijn minnares en muze.

Erotiek is een constante in de relatie tussen (mannelijke) kunstenaars en hun muzen. Ook weerspiegelt de verhouding tussen man en muze de man-vrouwverhoudingen in hun tijd. Dat leidde wel eens tot toestanden die nu de wenkbrauwen doen fronsen. Zo vroeg Alexander De Grote zijn hofschilder Apelles een keer om zijn mooiste maîtresse naakt te portretteren. Het werd een verbluffend portret, geschilderd met alle liefde die de hofschilder intussen had opgevat voor de mooie Pancaspe. Alexander De Grote was zo in zijn nopjes met het resultaat, dat hij Apelles zijn minnares ten huwelijk 'schonk'.

Vrouw van

Pancaspe is misschien een extreem geval, maar dat de rol van muze een nogal passieve rol is, staat buiten kijf. Ze mag zich geflatteerd voelen, maar het is dankzij het mannelijke genie dat ze de eeuwigheid ingaat. Nochtans is de muze zelden een leeghoofdige schoonheid, zegt Katlijne Van der Stighelen, professor kunstwetenschap aan de KU Leuven. 'Meestal was de muze een pittige, uitdagende vrouw. Een mooi voorbeeld is Hélène Fourment, de tweede vrouw van Rubens. Zij was 17 toen ze trouwde, hij 53 en ze was erg ondernemend. Ze inspireerde Rubens tot een heel ander soort portretten. Dankzij haar werd zijn werk veel lichamelijker, levendiger.'

De vraag is of muzen uit latere eeuwen, en zeker nu, zich nog tevreden stellen met een zichtbare invloed in het werk van de mannelijke kunstenaar. Met het vorderen van de eeuwen was de muze steeds vaker zelf artistiek actief, al zijn de meesten onder hen in de geschiedenisboeken terechtgekomen als 'vrouw van'. Denk maar aan de kunstenares Dora Maar, die we vooral kennen uit de portretten van Picasso. Of de beeldhouwster Camille Claudel, die zelf getalenteerd genoeg was maar nooit uit de schaduw van Auguste Rodin, haar leermeester en minnaar, geraakte.

Alma Mahler gaf haar eigen carrière als componiste op toen ze met Gustav Mahler trouwde. Of ze dat

werkelijk deed omdat Gustav Mahler het van haar eiste, omdat er in een huishouden geen plek is voor twee kunstenaars, of omdat het eind negentiende eeuw nog makkelijker was om een bestaan uit te bouwen aan de zijde van een bekende man dan het als vrouw op eigen talent te maken, valt niet meer te achterhalen.

In elk geval bestierde Alma Mahler het huishouden en hun sociale leven, zodat Gustav Mahler zich maniakaal aan zijn kunst kon wijden. Ze hield niet zozeer van zijn werk, als wel van de status die het met zich bracht – ze behield ook tot het einde van haar leven zijn naam, al voegde ze er ook nog de naam van haar derde en laatste echtgenoot, de schrijver Franz Werfel, aan toe. Geen huishoudster maar een échte muze was ze vooral voor de beeldend kunstenaar Oskar Kokoschka, met wie ze een turbulente relatie had maar nooit trouwde. Kokoschka liet ooit zelfs een levensgrote pop van Alma maken, die hij uiteindelijk in een dronken bui onthoofdde.

Het levensverhaal van Alma Mahler laat heel goed zien dat het muzeschap een vergiftigd geschenk kan zijn. Alma Mahler putte er maar weinig bevrediging uit. Vaak was ze ontevreden en zelfs depressief, wat ze zelf wel eens aan haar gefnuikte artistieke ambities weet. Naarmate schrijfster Annelies Verbeke meer over haar las, moest ze zelfs een zekere antipathie voor haar overwinnen. 'Ze was oeverloos dominant en erg uit op bevestiging en complimenten', legt Verbeke uit. 'Dat hing samen met haar grote onrust, haar drang naar iets groters, iets wat haar zou verheffen. Daarin is ze heel modern. Misschien zou ze in deze tijd wel haar artistieke aspiraties boven haar talenten als femme fatale en muze verkozen hebben.'

Nu er voor vrouwen geen belemmering meer is om zich als kunstenaar te uiten, lijkt de klassieke muze hoe langer hoe minder voor te komen. Voorlopig lijken kunstenaressen meer zichzelf dan hun minnaars te schilderen. Volgens Katlijne Van der Stighelen werken die zelfportretten emanciperend. Of ze op termijn meer hun mannelijke muzen zullen schilderen, betwijfelt ze. 'Mannen schilderen hun muzen ook als een soort van trofee, om te laten zien wat een mooie vrouw ze aan de haak geslagen hebben. Dat zie ik vrouwen niet doen. De vrouwelijke seksualiteit zit complexer in elkaar.'

Skagen speelt 'Almschi!' van Annelies Verbeke. Morgen in Hasselt, nadien op tournee.

www.skagen.be

'Almschi!' is ook te zien op 'Miss en scène' in Kortrijk, een festival rond 'straffe madammen' van 12 januari tot 26 februari.

www.cultuurcentrumkortrijk.be

Eva Berghmans